

УДК 330.341.1:336.6(477)

Кобушко І.М.*доктор економічних наук,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Сумського державного університету***Колесник М.Є.***аспірант кафедри фінансів і кредиту
Сумського державного університету*

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу термінологічних відмінностей у визначеннях понять «інновація» та «інноваційна діяльність». Наведено визначення поняття «інноваційна діяльність» з урахуванням етапу пошуку джерел фінансування. Проаналізовано фінансування інноваційної діяльності в Україні та здійснено розподіл джерел фінансування інновацій на внутрішні та зовнішні з урахуванням правових аспектів формування та використання фінансових ресурсів в Україні та за кордоном.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, джерела фінансування, напрями фінансування, інноваційний розвиток.

Кобушко И.Н., Колесник М.Е. АНАЛИЗ ИСТОЧНИКОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена анализу терминологических различий в определениях понятий «инновация» и «инновационная деятельность». Приведено определение понятия «инновационная деятельность» с учетом этапа поиска источников финансирования. Проанализировано финансирование инновационной деятельности в Украине и осуществлено распределение источников финансирования инноваций на внутренние и внешние с учетом правовых аспектов формирования и использования финансовых ресурсов в Украине и за рубежом.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, источники финансирования, направления финансирования, инновационное развитие.

Kobushko I.N., Kolesnyk M.E. ANALYSIS OF THE FINANCIAL SOURCES FOR INNOVATIVE ACTIVITY

The article is dedicated to analyze the differences in terminology definitions of «innovation» and «innovation activities». We above own definition of «innovation» with the stage of finding sources of funding. The analysis of the financing of innovative activity in Ukraine and made the distribution of sources of financing innovations in interior and exterior considering legal aspects of the formation and use of financial resources in Ukraine and abroad.

Keywords: innovation, innovative activities, sources of financing, direction of financing, innovative development.

Постановка проблеми. Сучасні умови функціонування більшості підприємств потребують модернізації та впровадження нових засобів виробництва, розробки та реалізації нової продукції у різних сферах.

Нині в Україні існують проблеми, пов'язані з фінансуванням інновацій, такі як: зменшення обсягу фінансування інновацій за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів; відсутність ефективних інструментів інноваційної підтримки для комерційного сектора; недосконале інноваційне законодавство у сфері фінансування інноваційної діяльності; відсутність консультативних центрів з надання необхідної інформації щодо правових аспектів вибору джерел інноваційного фінансування як з внутрішніх, так і з зовнішніх.

Встановлення високого рівня розвитку інновацій є важливим завданням для успішного економічного розвитку держави в майбутньому. Складність та тривалість інноваційного процесу на фоні впливу дестабілізуючих чинників обумовлюють значні труднощі щодо вибору та впровадження інновацій. Таким чином інноваційна активність підприємств постійно знижується через нестачу фінансових ресурсів для реалізації поставлених цілей. Для вирішення цієї проблеми необхідна налагоджена система фінансування інноваційної діяльності як країни в цілому, так і окремих регіонів держави. Тому питання пошуку нових джерел фінансування інновацій набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми фінансування інноваційного розвитку досі не вивчені, не зважаючи на вагомий внесок вчених, таких як: І.Л. Федун, П. Друкер, Р. Ратвелл, П. Гардинер, В.В. Єрмолаєва, Н.О. Тимочко, Колісниченко В.Ф., М.В. Чорна та ін., а з урахуванням

сьогодення потребують додаткового удосконалення всього механізму фінансування інновацій.

Постановка завдання. Метою статті є пошук та аналіз додаткових джерел фінансування інноваційної діяльності на рівні держави та регіонів в сучасних умовах функціонування.

Виклад основного матеріалу. Встановлення високого рівня розвитку інновацій у науковій та промисловій сферах є важливим завданням для успішного економічного розвитку держави в майбутньому.

У сучасній літературі існує два підходи до визначення поняття «інновація»:

1) статичний, де інновація презентується як результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки (продукції), технології, нового методу, що впроваджується на ринку;

2) динамічний, де інновація розуміється як процес, що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів замість наявних [1].

У дослідженні ми використовуватимемо визначення категорії «інновація» з погляду динамічного процесу, оскільки у ньому йде мова про фінансову складову інновації.

Слід зазначити, що поняття «інновація» трактується по-різному, залежно від мети аналізу цієї категорії. В науковій літературі послідовність дій зі створення інновацій визначається як інноваційна діяльність [2, с. 17], доцільно більш детально розглянути ці поняття «інноваційної діяльності» (табл. 1).

На нашу думку, наведені у таблиці 1 поняття не розкривають повністю економічну сутність поняття «інноваційна діяльність», оскільки в них відсутня

важлива складова – пошук джерел фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності.

На основі вищезазначеного пропонуємо власне визначення поняття «інноваційна діяльність». Отже, це – діяльність, яка пов'язана з виникненням ідей, спрямована на пошук та аналіз джерел фінансування, дослідження, розробки та впровадження принципово нових наукових розробок на ринок засобів та предметів праці з метою їх комерціалізації.

Беручи до уваги визначення, можна виділити сім етапів інноваційної діяльності: генерація ідей, перевірка можливостей реалізації інновацій, пошук фінансових ресурсів, перевірка придатності до використання інновацій, виявлення можливостей для реалізації інновацій, випробування дослідного зразка, реалізації інноваційних продуктів (послуг).

Одним із основних етапів є пошук фінансових ресурсів для фінансування інноваційної діяльності – це процес забезпечення і використання коштів, що спрямовуються на проектування, розробку та орга-

нізацію виробництва нових видів продукції, на створення і впровадження нової техніки, технології, послуг, робіт, на розробку та впровадження нових організаційних форм і методів управління [9, с. 38].

Проведемо аналіз фінансування інноваційної діяльності України за 2009-2013 рр. (табл. 2, 3).

Як бачимо із таблиці 2, суми коштів, які виділяються на фінансування інновацій в державі, не стабільні та мають хвилеподібну форму з максимумом у 2011 р. У той же час існує негативна тенденція до зменшення фінансування у відсотковому значенні напрямків, таких як придбання інших зовнішніх знань та машин, обладнання та програмного забезпечення. До інших напрямів зараховують машинобудування, маркетинг та реклама, а також додаткові напрямки, що ускладнює процес аналізу кожного окремого напрямку.

Як бачимо із таблиці 3, впродовж всього періоду основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишалися власні кошти компаній. Най-

Таблиця 1

Основні визначення понять «інновація» та «інноваційна діяльність»

Категорія	Визначення	Автори
Інновація	це особливий засіб підприємств, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування. Значущість інновацій як інструменту створення капіталу	П.Ф. Друкер [3, с. 24]
	це комерціалізація не тільки основного вдосконалення в технічному процесі, а й використання змін невеликого масштабу в технологічних навичках	R. Ratvell [4, с. 168]
	це результат комерціалізації нововведення, але з іншого боку, це процес від розробки винаходу до його комерційного освоєння на ринку	В.В. Єрмолаєва [5]
	вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну техніки та технології	Н.О. Тимочко [6]
Інноваційна діяльність	це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок	ЗУ «Про інноваційну діяльність» [7]
	це діяльність в межах інноваційного процесу, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг	В.Ф. Колісниченко [8, с. 103]
	це діяльність зі створення, впровадження та комерціалізації наукових розробок, яка за умов принципової новизни результату та випередження конкурентів у часі забезпечує інноватору надприбутки та надає монополієне становище на певний період	М.В. Чорна [2, с. 19]
	це діяльність, в результаті якої, здійснюється процес перетворення наукового знання у фізичну реальність, який звершується у просторі та часі	В.В. Єрмолаєва [5]

Таблиця 2

Фінансування інновацій за напрямками в Україні, млн грн (складено на основі даних Державної служби статистики України)

Роки	Загальна сума витрат	Дослідження і розробки	У% від загальної суми	Придбання інших зовнішніх знань	У% від загальної суми	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	У% від загальної суми	Інші витрати	У% від загальної суми
2009	7 949,9	846,7	10,6	115,9	1,4	4 974,7	62,5	2 012,6	25,3
2010	8 045,5	996,4	12,3	141,6	1,7	5 051,7	62,7	1 855,8	23,0
2011	14 333,9	1 079,9	7,5	324,7	2,2	10 489,1	79,1	2 440,2	11,0
2012	11 480,6	1 196,3	10,4	47,0	0,4	8 051,8	70,1	2 185,5	19,0
2013	9 562,6	1 638,5	17,1	87,0	0,9	5 546,3	58,0	2 290,9	23,9

Таблиця 3

Джерела фінансування інновацій в Україні, млн грн (складено за даними Державної служби статистики України)

Роки	Сума загальних витрат	У тому числі за рахунок							
		Власних коштів	У% від загальної суми	Державного бюджету	У% від загальної суми	Іноземних інвесторів	У% від загальної суми	Інші джерела	У% від загальної суми
2009	7 949,9	5 169,4	65,0	127,0	1,6	1 512,9	19,7	1 140,6	13,5
2010	8 045,5	4 775,2	59,3	87,0	1,0	2 411,4	29,9	771,9	9,5
2011	14 333,9	7 585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6 542,2	45,6
2012	11 480,6	7 335,9	63,9	224,3	1,9	994,8	8,7	2 925,6	25,5
2013	9 562,6	6 973,4	72,9	24,7	0,3	1 253,2	13,1	1 311,3	13,7

менша частка самофінансування була зафіксована у 2011 р. на рівні 52,9% від загального обсягу коштів на фінансування інновацій в Україні. До 2013 р. цей показник збільшився до 72,9%.

Отже, відсоток фінансування розвитку інновацій коштами з державного бюджету за аналізований період не перевищував 2%, а у 2013 р. зменшився до позначки 0,3% від загальної суми. Зазначимо, що обсяги фінансування загальнодержавних науково-технічних програм щорічно визначає Верховна Рада України при прийнятті Закону України про Державний бюджет України, таким чином на обсяги фінансування інновацій з бюджету впливає як зовнішньополітична ситуація, так внутрішньодержавні показники економічного розвитку [10].

У 2013 р. частка фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів суттєво зросла порівняно з 2011 р. До інших джерел належать кошти національних інвесторів та небюджетних фондів. У 2013 р. ці кошти були на другому місці після власних коштів підприємств.

Отже, бачимо, що за власні кошти підприємства купуються машини та обладнання, а також проводять дослідження та розробки переважно за рахунок іноземних інвесторів.

Кожен регіон має свої галузеві та територіальні особливості, сформовані протягом тривалого періоду. Розглянемо джерела фінансування інноваційної діяльності на регіональному рівні на прикладі Сумської області (табл. 4, 5).

Із таблиці 4 помітно, що загальна сума витрат на інновації у області невинно збільшується і з 2009 до 2013 р. ця сума збільшилась майже у 4 рази. Це позитивно, проте частка витрат, спрямованих на дослідження і розробки у 2013 р., порівняно з 2012 р. зменшилась майже у 4 рази, частка коштів, виділена на придбання зовнішніх знань, не перевищує 1% протягом всього періоду, а частка фінансування процесу придбання машин та обладнання у 2013 р. зросла у 2,5 рази.

Згідно з даними Державної служби статистики України існує тенденція до збільшення витрат на інноваційну діяльність у Сумській області. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності у

2013 р. були власні кошти підприємств. Порівняно з 2012 р. у 2013 р. частка власних коштів підприємств у загальній сумі коштів, спрямованих на фінансування інноваційного розвитку, зросла і становить 69,6% від загального обсягу витрат.

У таблиці 5 не вказано сума грошових коштів, виділених з місцевих бюджетів, оскільки фінансування інновацій на регіональному рівні не здійснювалось протягом аналізованого періоду.

Аналізуючи дані таблиці 5, бачимо, що лівову частку фінансових ресурсів, спрямованих на інноваційну діяльність, складають власні кошти підприємств.

Використання лише власних коштів для фінансування інноваційного розвитку підприємства можливе для невеликих проектів. Розробка та реалізація великомасштабних інноваційних проектів потребує залучення інших джерел фінансування та державної підтримки.

Тож не існує залежності від позикових ресурсів, але це призводить до зменшення приросту виробничих потужностей та впровадження сучасних технологій підприємств регіону. Окрім цього, інвестиції у вигляді власного прибутку збільшують ризик несплавити дивідендів акціонерам, зменшують швидкість обертання коштів та обмежують обсяг виробництва підприємства.

Використання лише позикових джерел фінансування призведе до нестачі коштів на виплату процентів за кредитами та оформлення великої кількості документів для банків, інвестиційних фондів тощо.

Згідно зі ст. 20 Закону України «Про інноваційну діяльність» джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- кошти (інвестиції) інститутів спільного інвестування;
- інші джерела, не заборонені законодавством України [7].

Таблиця 4

**Фінансування інновацій за напрямками у Сумській області, тис. грн
(складено за даними Державної служби статистики України)**

Роки	Загальна сума витрат	Дослідження і розробки	У% від загальної суми	Придбання інших зовнішніх знань	У% від загальної суми	Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	У% від загальної суми	Інші витрати	У% від загальної суми
2009	72 448,9	28 761,8	39,7	140,3	0,2	4 1129,1	56,8	2 417,7	3,3
2010	218 539,2	25 475,2	11,7	322,8	0,1	14 9305,5	68,3	43 435,7	19,9
2011	415 776,6	54 928,1	13,2	1035,3	0,2	347 867,5	83,7	11 945,7	2,9
2012	250 022,2	142 898,8	57,2	54,7	0,1	89 622,6	35,8	17 446,1	6,9
2013	281 834,5	43 239,5	15,3	744,3	0,3	231 434,2	82,1	6 416,5	2,3

Таблиця 5

**Джерела фінансування інноваційної діяльності у Сумській області, тис. грн
(складено за даними Державної служби статистики України)**

Роки	Загальна сума витрат	Зокрема за рахунок коштів					
		Власних	У% від загальної суми	Державного бюджету	У% від загальної суми	Інвесторів	У% від загальної суми
2009	72 448,9	70 352,3	97,1	300,0	0,4	1 796,6	2,5
2010	218 539,2	213 289,7	97,6	-	-	5 249,5	2,4
2011	415 776,6	415 478,8	99,8	250,0	0,1	47,8	0,1
2012	250 022,2	249 993,0	99,9	-	-	29,2	0,1
2013	281 834,5	196 096,4	69,6	7050,8	2,5	78 687,3	27,9

Рис. 1. Джерела фінансування інноваційної діяльності (складена на основі аналізу літератури [2-7])

Державна підтримка інноваційного розвитку здійснюється через так звані спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи шляхом:

- повного безвідсоткового кредитування;
- часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування;
- повної чи часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків [7].

До інших джерел фінансування інноваційної діяльності зараховують зовнішні інвестиції. Прикладом зовнішнього фінансування можуть бути кредити міжнародних фінансових організацій, які надаються державі з цільовим призначенням:

- для підтримки бюджету і проблемних галузей (Світовий банк);
- для формування валютних резервів і проведення структурних перетворень (кредити МВФ);
- кредитування малого та середнього бізнесу.

З вищенаведеного бачимо, що до позикових та залучених коштів зараховують кошти іноземних інвесторів та іноземні кредити. Вважаємо за потрібне виділити їх в окреме джерело фінансування інноваційної діяльності (рис. 1).

Поділ фінансових ресурсів інноваційної діяльності на внутрішні та зовнішні зумовлений різницею правових аспектів формування та використання джерел інноваційних коштів в Україні та за кордоном. Розрізняємо внутрішні (національні) та зовнішні (іноземні) джерела фінансування інноваційної діяльності. Подібно до національних джерел категорію іноземних інвесторів поділяємо на три основні види фінансування: кошти урядів іноземних держав, кошти міжнародних фінансових інститутів та кошти іноземних

інвесторів. Такий розподіл дозволить більш точно проаналізувати можливості використання зовнішніх джерел як альтернативних або додаткових джерел фінансування інноваційного розвитку.

Висновки. Аналіз інноваційного фінансування виявив, що основним джерелом фінансових ресурсів інноваційного розвитку держави та регіону протягом останніх років є власні кошти підприємств. Кошти інвесторів та кошти, виділені з державного бюджету, складають невелику частку від загальної суми коштів. Інвестицій клімат України для іноземних інвесторів неможна вважати сприятливим, тому залучати іноземні інвестиції сьогодні проблемно.

Для залучення коштів від іноземних інвесторів потрібно вдосконалити правову базу в сфері оподаткування іноземних інвестицій в інновації та створення спеціальних зон пріоритетного розвитку, що сприяє підвищенню інвестиційної привабливості країни в цілому та окремих регіонів.

Цілеспрямована фінансова діяльність в інноваційному розвитку на регіональному рівні та реальне втілення стимулюючих заходів інноваційної політики є важливою складовою забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону та держави в цілому, що дозволить активізувати інноваційні процеси та забезпечити їх стійкий економічний розвиток.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Федун І.Л. Ефективність інвестицій в інновації агропромислового виробництва: методологічний вимір / І.Л. Федун // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль: Економічна думка, 2013. – Т. 14, № 3. – С. 217-224.
- Чорна М.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств / М.В. Чорна, С.В. Глухова. – Х.: ХДУХТ, 2012. – 210 с.
- Друкер П.Ф. Рынок: как выйти в лидеры / П.Ф. Друкер. – М.: Буксембер Интернешенл, 1992. – 458 с.
- Ratvell, R., Gardiner, P., 1985. Invention, innovation, reinnovation and the role of the user. *Technovation*, 3, p.168.
- Єрмолаєва В.В. Теоретичні основи дослідження інновацій / В.В. Єрмолаєва // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». – 2010. – № 683. – С. 268-273.
- Тимочко Н.О. Економічна історія України: навч. посіб. / Н.О. Тимочко. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с.
- Про інноваційну діяльність: Закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
- Колесніченко В.Ф. Визначення сутності категорій нововведення, інновація, інноваційна діяльність та інноваційний процес / В.Ф. Колесніченко // Економіка розвитку. – 2005. – № 4(36). – С. 100-107.
- Маховикова Г.А. Инновационный менеджмент: учеб. пособ. / Г.А. Маховикова, Н.Ф. Ефимова. – М.: Эксмо, 2010. – 208 с.
- Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації: аналітична доповідь центру Разумкова [Електронний ресурс]. – 2004. – № 7. – 25 с. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD55_ukr.pdf.